

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ervaringskennis van jongeren uit een gezinshuis

Interviewen met fotokaarten, een methode voor dataverzameling

*Dineke Bent-Lenselink**

Aan de Christelijke Hogeschool te Ede (CHE) is het lectoraat van Sociale Studies, Jeugd en Gezin in 2017 een onderzoek gestart naar de samenwerking bij gezinshuizen.¹ Gezinshuizen zijn kleinschalige woonvormen waar één of meerdere kinderen en jongvolwassenen tussen de 0 en 24 jaar opgenomen worden in het eigen gezin van de gezinshuisouder, een hiervoor opgeleide professional. Hoewel gezinshuizen bedoeld zijn als een plek voor een kind om langdurig in op te groeien, worden vooral plaatsingen van jongeren relatief vaak ongepland en vroegtijdig afgebroken (Gardeniers, 2012).

Centraal in het onderzoek stond de vraag naar de samenwerking tussen de ouders van de jongeren en de gezinshuisouders (Hospes & Noordegraaf, 2019). In dit onderzoek wilden de onderzoekers de stem van de jongeren in een gezinshuis laten horen, omdat die tot nog toe onderbelicht is gebleven. Het was voor deze jongeren niet vanzelfsprekend om mee te werken aan het onderzoek omdat het persoonlijke vragen betrof over hun familie en de voor hen vaak pijnlijke uithuisplaatsing. Uiteindelijk zijn er toch voldoende jongeren bereid gevonden om mee te werken. Maar voldoende respondenten werven bleek niet de enige uitdaging van de onderzoekers. De volgende uitdaging was om te kijken op welke manier de kennis van de jongeren zo goed mogelijk ontsloten kon worden. Dit was een uitdaging omdat de onderzoekers al de ervaring hebben dat de standaard interviewmethode niet voldoende de ervaringen van de jongeren toegankelijk maakte.

De dataverzameling bestond onder andere uit interviews met de jongeren die in de gezinshuizen wonen. Een van de doelen van deze interviews was het verkrijgen van inzicht in de ervaringskennis van de jongeren over de samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders. Dit artikel gaat verder in op hoe de jongeren zijn geïnterviewd en welke soorten kennis de jongeren met de onderzoekers gedeeld hebben.

Theorie beeldcommunicatie

In eerste instantie hebben de onderzoekers de klassieke manier van interviewen gebruikt. Deze interviews werden ondersteund door een afbeelding van een driehoek die de verbinding tussen ouders, jongere en gezinshuisouders inzichtelijk

* Dineke Bent MA is pedagoog en onderzoeker aan de Christelijke Hogeschool Ede. Daarnaast is zij ook speltherapeut en is zij aan de Tilburg University bezig met haar PhD naar werkzame mechanismen bij speltherapie. E-mail: ebent@che.nl.

maakte. Na de analyse van de interviews werd duidelijk dat deze interviews geen inzicht boden in de ervaringskennis van de jongeren. De kennis die de interviews opleverden, was heel concreet. Het betrof feitelijke kennis, zoals hoe de afspraken waren rond de viering van een verjaardag. De informatie over wat jongeren nu zelf vinden van de samenwerkingsrelatie en hoe ze deze samenwerking ervaren, werd niet toegankelijk met deze manier van interviewen. Omdat deze ervaringen van de jongeren toch belangrijk werden gevonden, is er nagedacht over een andere manier van interviewen, namelijk met behulp van fotokaarten. Het interviewen met fotokaarten is een vorm van beeldcommunicatie. Bij beeldcommunicatie doe je een beroep op het vermogen tot beelddenken van degene die je interviewt. Beeldcommunicatie en beelddenken zijn dan ook nauw met elkaar verweven. Bij beelddenken gaat het om beelden en gebeurtenissen. Beelddenken is een associatief proces waarbij de beelddenker zintuigelijke informatie, ervaringen en kennis toevoegt (Bromberger, 2004). Een beeld is een ervaring van situaties en gebeurtenissen. Een beeld bestaat uit hoogte, diepte, kleuren, vormen, het standpunt van de kijker en zijn bewustzijn. Hierdoor is een beeld multidimensionaal. Deze eigenschappen van beelden maken beelden heel geschikt om emoties over te brengen. Vanuit dit hele proces van het beelddenken komen we tot het communiceren van dit beeld met de omgeving. Bij dit proces van communiceren van het beeld wordt taal gebruikt om woorden aan dit beeld en deze ervaring te geven (Stok, 2019). Hiermee komen we weer bij het onderwerp van dit artikel: een interview waarbij je ervaringskennis operationeel wil maken. De ervaringskennis van de jongeren van deze interviews is emotioneel gekleurd. De emotie zit in het vertellen over hun ouders en de samenwerking van deze ouders met de gezinshuisouders. Deze emoties kunnen echter onderbelicht zijn in de ervaringsverhalen.

Welke informatie verzamel je met fotokaarten?

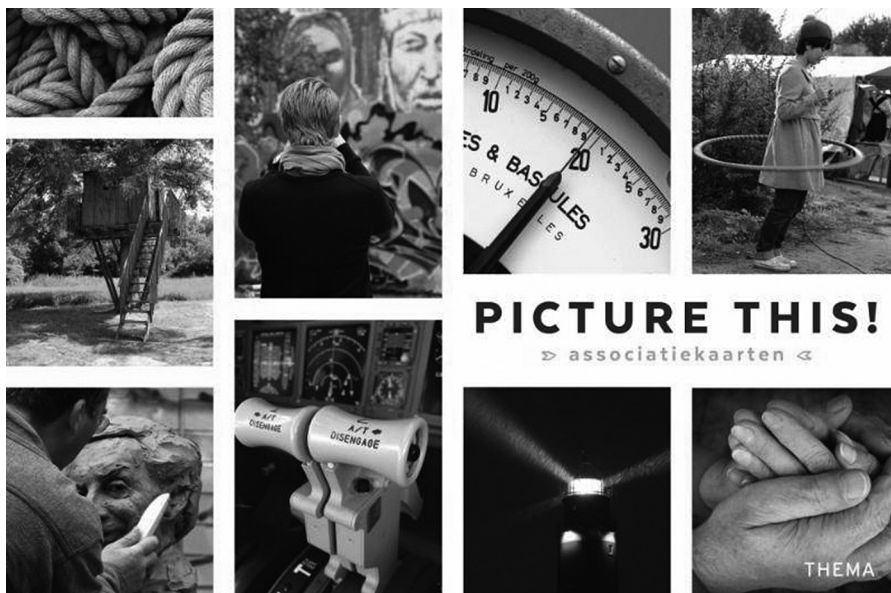
Het was belangrijk om de ervaringskennis van de jongeren operationeel te maken. De kennis van deze jongeren is essentieel omdat deze persoonlijke ervaringen en waarnemingen van de jongeren over de samenwerking een bijdrage kunnen leveren aan een constructieve samenwerking. Het gaat erom dat de kennis die verkregen wordt door de interviews van de jongeren een doorvertaling krijgt naar het ontwerpen van de richtlijnen voor de samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders. Het gaat hier om heuristisch participatief onderzoek, waarbij de diepe, persoonlijke betekenis van belang is (Smaling, 2009). Heuristisch onderzoek is in die zin participatief als het gaat om het verzamelen van de data in samenwerking met de jongeren. Hoewel de interviews met de jongeren zijn gedaan op basis van gelijkwaardigheid, is er geen sprake van volledig participatief onderzoek, omdat het schrijven van de probleemstelling en de analyse van de data door de professionele onderzoekers worden gedaan.

Hoe is er in dit onderzoek gewerkt met de fotokaarten?

In de tweede fase van het onderzoek zijn er interviews met behulp van fotokaarten afgenomen bij de jongeren. De acht onderzoekers die deze interviews gingen afnemen, hebben vooraf een instructie gehad hoe er met de kaarten gewerkt kan worden. Belangrijk hierbij was de instructie hoe het interview gericht moest zijn op het verzamelen van ervaringskennis. Voor de interviews hebben alle onderzoekers een set coachingskaarten gebruikt. Deze set bestond uit 54 foto's.²

De vragen die aan de jongeren zijn gesteld, zijn gericht op de relatie tussen de ouders en de gezinshuisouders en wat de jongeren daarvan vindt. Aan de jongeren zijn de volgende vragen gesteld:

- Je woont hier in het gezinshuis. Als je denkt aan je gezinshuisouders, welke kaart of kaarten passen daar dan bij?
- Je hebt ook ouders. Als je aan je ouders denkt, kun je dan één of meer kaarten voor hen pakken?
- Nu hebben jouw ouders en jouw gezinshuisouders ook met elkaar te maken, omdat ze allemaal met jou te maken hebben. Zou jij eens één of meer kaarten kunnen pakken die passen bij hoe jouw ouders en jouw gezinshuisouders met elkaar omgaan?
- Is er iets wat je daarin mist of graag anders zou willen zien? Zou je daar één of meer kaarten voor willen kiezen?

De coachingskaarten die werden gebruikt tijdens de interviews met de jongeren

Voorbeelden van verkregen ervaringskennis

Er zijn dertien jongeren geïnterviewd met behulp van fotokaarten en bij de analyse van deze data is gekeken naar drie verschillende soorten ervaringskennis: herinneringen, ervaren gevoelens en idealen. De ervaringen van deze jongeren worden in dit onderzoek gezien als een bron van kennis en een toegang tot de leefwereld van de jongere.

De feitelijke ervaringen zijn gekoppeld aan de ervaringen van de jongere met de ouders en de gezinshuisouders. Hoewel de ervaringen al langer geleden zijn, vertellen de jongeren ze in het hier en nu. Ze vertellen hoe het in hun beleving is. Een voorbeeld hiervan is het meisje dat vertelt over de relatie met haar gezinshuisouders. Ze pakt de kaart met de handen omdat de gezinshuisouders mensen zijn die elkaar en haar altijd ondersteunen.

‘Ze helpen me ook eerst wel eens met huiswerk, met allerlei dingen enzovoort. Nu heb ik dat soort hulp niet meer nodig.’

‘Ook met computertijd, dat houden ze wel bij, puur om te zorgen dat ik niet verslaafd word. En daar helpen ze me daar dan wel mooi mee.’

De tweede soort van ervaringskennis, de ervaren gevoelens, worden door de jongeren gedeeld, maar hier moet wel op worden doorgevraagd bij de fotokaarten. Hier blijkt het voor jongeren moeilijker om hun gevoelens te delen over hun ouders, gezinshuisouders en de onderlinge relatie.

Een voorbeeld hiervan is het meisje dat de kaart van het touw kiest. Ze ervaart dat ze in de jaren dat ze in het gezinshuis woont een band heeft opgebouwd met de gezinshuisouders. Ze waardeert de plek die ze gekregen heeft en de ruimte die de gezinshuisouders voor haar hebben gemaakt in het gezinshuis.

‘Ze staan achter je en ze zijn er voor je. Dat ze gewoon wel je beschermen in die zin. Geeft me een fijn gevoel. Je weet dat je ernaartoe kan als er iets is en dat geeft je een beschermend gevoel.’

Of zoals een jongen het verwoordt: ‘De telefoon staat voor veel overleg met mijn ouders en de handen omdat ze mijn ouders en mij altijd helpen.’

‘Dus het contact met elkaar is voldoende en goed. En de handen weer omdat ze weten... mijn pleegouders kijken naar wat mijn ouders graag willen, maar natuurlijk moeten ze ook kijken naar wat realistisch is daarin. Dus ze houden wel rekening met elkaar en kijken wat het best is en ze hebben ook een goede band.’

De derde en laatste soort ervaringskennis gaat over idealen. Hoe zou de jongere de relatie graag willen in de toekomst? Dit bleek de lastigste vraag voor jongeren om uit te beelden middels een fotokaart en om op basis daarvan hun beleving te delen. Een mogelijke verklaring is dat de samenwerking tussen ouder en gezinshuisouder zich grotendeels buiten het blikveld van de jongere afspeelt en de jongere, passend

bij zijn ontwikkelingsfase, meer gericht is op zijn eigen leven. Een enkele jongere kan wel een ideaal formuleren. Zo is er een meisje dat al twee jaar geen contact met haar moeder heeft. Haar moeder staat niet achter de plaatsing in het gezinshuis. Ze pakt de kaart van de handen omdat ze wenst dat haar moeder meer gaat samenwerken met de gezinshuisouders en haar vader.

‘Ik denk dat ik anders zou willen zien dat mijn vader en moeder meer gingen samenwerken, maar dat wil mijn moeder niet.’

Een andere wens is een goede samenwerking tussen de gezinshuisouders en de ouders. De reden voor deze wens is dat het de jongeren helpt bij hun ontwikkeling. Een jongere pakt de kaart van een weg en geeft hier de volgende omschrijving voor:

‘Omdat je als ouders en gezinshuisouders dezelfde weg moet volgen om het beste voor je kind te krijgen. Want als ze allebei verschillen kan het kind moeilijk op één pad komen. Zij vormen die weg zodat jij daarover heen kan.’

Interviewer: ‘Wat gebeurt er als dat niet kan?’

‘Dan wordt het voor jezelf denk ik niet duidelijk, kan je moeilijk verder. Dan heb je een minder beeld van jouw toekomst.’

Evaluatie

Voor de onderzoekers was dit een nieuwe manier van interviewen en data verzamelen. Nadat de interviews waren afgenomen, is de methode met de onderzoekers en jongeren geëvalueerd. Uit deze evaluatie zijn verschillende aandachtspunten naar voren gekomen. De onderzoekers hebben de volgende evaluatiepunten aangegeven:

1. Het formuleren van een oefenvraag. Het was belangrijk om een startvraag te hebben, zodat de jongere kan wennen aan de manier van vragen. Een voorbeeld van een dergelijke startvraag is bijvoorbeeld: ‘Hoe was je dag vandaag, welke foto zou je daarbij kiezen?’
2. Het belang van doorvragen en afstemmen. Uit de evaluatie kwam naar voren dat het belangrijk is dat de onderzoeker goed afstemt op degene die geïnterviewd wordt en doorvraagt bij de kaart die gekozen wordt. De onderzoeker vraagt naar beleving en ervaring en soms heeft de jongere tijd nodig om een goed antwoord te formuleren. Voor de onderzoekers was deze manier van werken onwennig, omdat het anders was dan het klassieke interview, waar geen fotokaarten gebruikt worden.
3. Sensitiviteit. Naast het feit dat de onderzoeker goed de onderzoeksvraag in zijn hoofd moet hebben, vraagt het ook een grote mate van sensitiviteit van de onderzoeker. Door het gebruik van de beelden kom je sneller dan bij taal bij de beleving en kwetsbare verhalen.

Sommige jongeren gaven bij de evaluatie aan dat ze het lastig vonden om met een fotokaart te vertellen en voor anderen was het juist gemakkelijker om fotokaarten te gebruiken om over je gevoelens te praten. Bij de wat oudere jongeren, die rond de 18 jaar, gingen de interviews beter. Dit kan voor een deel ook te maken hebben met het feit dat zij qua ontwikkelingsfase al beter kunnen reflecteren en dit misschien ook al meer gewend zijn. Bij de jongeren die het lastig vonden, moesten de onderzoekers meer doorvragen naar hun gevoelens en ervaringen.

Conclusie

In dit artikel is ingegaan op het werken met fotokaarten bij een interview. Het doel van de interviews was om ervaringskennis te verzamelen van jongeren die in een gezinshuis wonen. Er zijn dertien jongeren op deze manier geïnterviewd. De data die verzameld zijn met de interviews, zijn geanalyseerd aan de hand van een typing van drie soorten kennis. De eerste soort kennis is de feitelijke kennis: de kennis van hoe het is gegaan en hoe het nu is. Voor de jongeren was dit de gemakkelijkste vraag. Hier konden ze zonder uitzondering allemaal concrete antwoorden en voorbeelden bij geven. De tweede soort kennis gaat over de gevoelens van jongeren over de relatie die hun ouders en gezinshuisouders met elkaar hebben. Bij de laatste soort van ervaringskennis konden jongeren vertellen over hun idealen en wensen voor de toekomst. Sommige jongeren konden dit niet en gaven aan dat het gewoon goed was zoals het nu is. Een aantal jongeren geeft aan dat een goede samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders belangrijk is voor hun eigen welzijn en ontwikkeling. Bij dit onderzoek was voor alle soorten ervaringskennis het werken met de fotokaarten ondersteunend voor de jongeren om dieper in te gaan op de vragen. In eerste instantie bleven de antwoorden soms oppervlakkig en heel concreet. Door het stellen van verdiepende vragen over de foto werden de antwoorden betekenisvoller. De jongeren konden hierdoor beter over hun gevoelens, verwachtingen en emoties vertellen.

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat het werken met de fotokaarten zeker meerwaarde heeft bij het verzamelen van ervaringskennis. Het spreken over gevoelens is voor jongeren wel een uitdaging. Mogelijkerwijs heeft dit ook te maken met de ontwikkelingsfase van de jongeren, waarin reflecteren nog moeilijk is. Voor dit doel zijn de fotokaarten dan ook goed in te zetten en te gebruiken. Aandachtspunt hierbij is wel dat er vragen moeten worden gesteld die gericht zijn op het inzichtelijk maken van ervaringskennis.

Noten

1. Het onderzoek is uitgevoerd onder de supervisie van lector dr. M. (Martine) Noordegraaf en is gesubsidieerd door de Stichting Innovatie Alliantie (SIA).
2. Zie www.thema.nl/waaier-picture-this.

Literatuur

- Bromberger, G. (2004). *De kracht van beelddenken*. Soest: Nelissen.
- Gardeniers, M.V. (2012). *Continuïteit in gezinshuizen: Ervaring gezinshuisouders en onderzoeksgegevens verzameld*. De Glind: Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Hospes, H., & Noordegraaf, M. (2019). *Mini-magazine 3 van onderzoek: 'Jouw gezin mijn zorg?'*. Ede: CHE, lectoraat Jeugd en Gezin.
- Smaling, A. (2009). Participatief onderzoek: een overzicht. *KWALON 40*, 14(1), 23-32.
- Stok, T. (2019). *Beeld gaat voor taal*. Verkregen van www.instituutvoorbeeldtaal.nl